

До разової спеціалізованої
вченої ради PhD 12453
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(46027, вул. М. Кривоноса, м. Тернопіль)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри всесвітньої історії та
релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Прийдуна Степана Васильовича

на дисертаційне дослідження **Владики Володимира Васильовича** на тему:
**“УКРАЇНА–НАТО: ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ СПІВПРАЦІ
(1991–2022)”**,

представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність проблематики дослідження. Повернення Д. Трампа у Білий дім призвело до зміни не лише зовнішньополітичних стратегій США, але активізувало й надалі процес деконструкції безпеково-політичних інституцій ялтинсько-потсдамської системи міжнародних відносин, які з початку російської агресії проти України продемонстрували свою недовість та виконували лише імітаційно-іміджеві функції. Відмова США як ключових бенефіціарів постбіполярної системи міжнародних відносин, сформованої за підсумками холодної війни, від необхідності навіть формального дотримання норм і принципів міжнародного права в контексті MAGA та кардинальний перегляд підходів до своїх союзників започаткували нову геополітичну реальність, суть якої полягає у повній невизначеності, динамічності змін пріоритетів, що

призвело до істотної кризи євроатлантичних структур та посилення поліцентризму в міжнародних відносинах. У цьому контексті НАТО як ключовий військово-політичний блок США та найбільш дієвий інструментарій забезпечення домінування США у Північній півкулі повністю поступається двостороннім відносинам США з іншими ревізіоністами чинної системи світового порядку – КНР і рф. Очевидно, що такий підхід США істотно ускладнює становище європейських союзників, які тривалий час істотно зловживали недотриманням витрат на безпеку, а також вимагає диверсифікації джерел військової і фінансової допомоги для України, для якої США до 2025 р. були ключовим фінансовим і військовим донором.

Реалізація операцій “Ревучий лев” та “Епічна лють” стали черговим свідченням готовності США відмовитись від статусу безпекового донора для союзників – членів НАТО, адже це перша військова кампанія Вашингтона без їхньої участі. Однак саме події на Близькому Сході продемонстрували, що навіть Д. Трамп потребує союзників, їхнього досвіду і ресурсів. Відправлення українських військових експертів у Катар, ОАЕ, Саудівську Аравію та Йорданію для протидії іранським ударам створює прецедент визнання Вашингтоном важливості України в безпековому плані, а відтак і у подальших процесах переформатування безпекової архітектури в Європі. Ці події у поєднанні з протидією російському повномасштабному вторгненню рф актуалізують дослідження й переосмислення відносин України з Організацією Північноатлантичного договору саме в контексті обґрунтування взаємовигідності цих відносин для обох сторін, а відтак і усвідомленні геополітичної ролі нашої держави у зміцненні архітектури безпеки євроатлантичного простору.

Ця проблематика стала головним фокусом дисертаційного дослідження Володимира Владики, який розкриває основні тенденції історико-політичного аспекту співпраці України та НАТО (1991–2022 рр.) в контексті трансформації сучасної системи міжнародних відносин.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у переосмисленні основних етапів відносин України й Альянсу в контексті сучасних трансформацій міжнародного світового порядку та обґрунтуванні зміцнення геополітичної ролі України, а також визначення нашої держави не як буферної зони між Альянсом та російською федерацією, а як ключового елемента східного флангу НАТО, що володіє унікальним бойовим досвідом та технологічним потенціалом для модернізації системи колективної оборони.

Оцінка змісту та структури дисертації. Структура дисертаційного дослідження зумовлюється дотриманням проблемно-хронологічного принципу, є логічною та повністю відповідає меті і науково-дослідницьким завданням роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (341 позиція).

У **вступі** здобувач послідовно та переконливо аргументує актуальність обраної наукової проблематики. Окремим аспектом актуальності дослідження є обґрунтування концепції взаємної стратегічної цінності та доцільності інтеграції України до Північноатлантичного альянсу. Тема набуває особливої значущості не лише в контексті національних інтересів, а й у розрізі внутрішньої еволюції самої Організації Північноатлантичного договору. Сформульована мета дисертаційного дослідження вирізняється логічною побудовою та змістовною наповненістю, а визначені основні науково-дослідницькі завдання повною мірою корелюють зі структурою і змістом роботи. Об'єкт і предмет дослідження окреслено чітко, лаконічно та з належним рівнем наукової обґрунтованості. Запропоноване автором обґрунтування хронологічних рамок і територіальних меж дослідження засвідчує високий рівень теоретичної підготовки здобувача.

У **першому** розділі дисертації здобувач аналізує стан наукової розробки проблеми, джерельний комплекс й теоретико-методологічні засади дослідження. Варто акцентувати увагу на значному масиві проаналізованих наукових праць українських та іноземних дослідників тематики дослідження. Дисертант структурує **історіографію** проблеми дослідження за проблемно-хронологічним принципом, виокремивши три ключові етапи: перший етап (1991–2004 рр.);

другий період (2005–2013 рр.); третій етап (з 2014 р. по теперішній час), надаючи вичерпну характеристику кожному з них, зокрема дискурс першого етапу зосереджений на пошуку місця України у постбіполярній системі міжнародних відносин та правовому оформленні партнерства. Важливим напрямом історіографії другого періоду стало дослідження суспільно-політичних аспектів інтеграції та вивчення досвіду держав-членів Альянсу. У межах третього етапу (2014–2022 р.) пріоритетне місце посідає блок праць, присвячених фундаментальному аналізу стратегічного курсу в умовах глобальної нестабільності.

Щодо джерельної бази, то вона базується на комплексному аналізі чотирьох ключових груп: нормативно-правових актів та офіційних документів України і НАТО; статистично-аналітичних даних міжнародних інституцій; документальних свідчень регіонального співробітництва, а також цифрових ресурсів та офіційних медіа-архівів.

Специфіка вивчення сучасних політичних процесів зумовлює необхідність обґрунтування **методологічного інструментарію й понятійно-категоріального** апарату дослідження, окрім надання визначення таким традиційними поняттям, як “зовнішня політика”, “міжнародні відносини”, “євроатлантичної інтеграції”, автор надає своє бачення розкриття суті “національних інтересів”. “вакуум безпеки” та “сіра зона” (або “буферна зона”) “донор безпеки”. Автор використовує синергію загальнонаукових, спеціально-історичних та міждисциплінарних методів, що уможлиблює цілісний розгляд усіх аспектів становлення й розвитку зовнішньополітичної діяльності України у контексті євроатлантичної інтеграції протягом 1991–2022 років.

Питання історичних передумов співпраці України та Організації Північноатлантичного договору автор розкриває крізь призму аналізу політико-соціальних трансформацій у світовому та регіональному вимірах наприкінці холодної війни у **другому розділі** кваліфікаційної роботи. Зокрема дисертант акцентує увагу на тому, що після завершення холодної війни НАТО перебрало на себе роль гаранта демократичних транзитів через активну взаємодію з іншими

інституціями – ЄС, ОБСЄ та РЄ. Не менш важливим є висвітлення прихованої конкуренції між прагненнями Вашингтона закріпити свій вплив через розширення НАТО та намаганнями провідних європейських столиць вибудувати самостійний політико-економічний полюс сили. Особливо актуальним є параграф **2.2. Політичний курс України у 1990-х: пошук партнерів та безпекові виклики**, в якому автор обґрунтовує особливості становлення міжнародної суб'єктності України, акцентуючи увагу на відсутності чіткого стратегічного вектору зовнішньополітичного курсу, що обумовлювалось відсутністю досвіду повноцінної міжнародної суб'єктності до моменту проголошення незалежності, різноспрямовані інтереси політичних еліт, недостатнє усвідомлення власної ідентичності, успадковане від радянського минулого, економічна залежність від російської федерації та суперечливі очікування міжнародних партнерів. Визначено вплив проблеми розподілу майна СРСР, зокрема ЧФ та ядерний статус України на відносини із Заходом. У параграфі **2.3. Становлення та інституалізація відносин України з НАТО на початковому етапі співпраці (1991–1996)** здійснено аналіз підходів до класифікації етапів відносин Україна-НАТО та визначено характерні особливості інституціоналізації політико-дипломатичного діалогу Україна-НАТО, яка дозволила вийти за межі первинного романтичного нейтралітету.

Третій розділ дисертації відзначається високим рівнем концептуалізації складного історичного періоду від підписання Хартії про особливе партнерство до 2022 року, пропонуючи ґрунтовний аналіз трансформації українського безпекового курсу. Автор переконливо доводить нелінійність євроатлантичної інтеграції України, розкриваючи внутрішні суперечності між декларативною стратегією “багатовекторності” та фактичними періодами дипломатичної стагнації, що підривали довіру міжнародних партнерів. Особливої наукової ваги заслуговує критичний аналіз політики “позаблоковості” як деструктивного чинника, що не лише штучно загальмував реформування оборонного сектору, а й став етапом стратегічно втрачених можливостей. Автор аргументовано ідентифікує прямий зв'язок між політичною нерішучістю тогочасного

керівництва та критичним зниженням національної стійкості, що в результаті залишило державу вразливою перед початком російської агресії 2014 року.

У четвертому розділі реконструйовано процес розбудови оборонного потенціалу України в умовах російської агресії, де особливу увагу приділено практичній трансформації війська за стандартами НАТО. Автор переконливо доводить, що створення взаємосумісних Сил спеціальних операцій та впровадження систем ситуаційної обізнаності дозволили не лише подолати технологічний розрив з провідними арміями світу, а й кардинально змінити суб'єктність держави на міжнародній арені. Ключовим науковим висновком є обґрунтування нової геополітичної ролі України як стратегічного бастиону у формуванні архітектури безпеки на східному фланзі Альянсу. Доведено, що пріоритетність реальних оборонних реформ над дипломатичними процедурами перетворила Україну на ключовий елемент регіональної стабільності ще до початку повномасштабного вторгнення.

Сформульовані в роботі **висновки** характеризуються науковою самостійністю та фактологічною достовірністю; вони повною мірою корелюють з визначеним об'єктом, метою та завданнями дослідження, архітектурою праці, знайшовши своє підтвердження в розгалуженій джерельній та емпіричній базі дисертації. Автор акцентує увагу на тому, що інституціоналізація відносин України з НАТО через повноправне членство є ключовим чинником стабілізації європейського безпекового ландшафту. Це дозволяє нівелювати деструктивний вплив “сірих зон” та трансформувати східний фланг Альянсу в ефективний ешелон стримування, що гарантує тривалу регіональну стійкість.

Список використаних джерел повністю відповідає виду роботи й проблематиці дослідження, логічно структурований та оформлений згідно з вимогами.

Дискусійні аспекти та зауваження. Визнаючи безсумнівну наукову цінність представленого дослідження, водночас вбачаємо за необхідне окреслити коло питань, що мають дискусійний характер, та висловити окремі

міркування стосовно уточнення деяких аспектів роботи щодо подальшого розкриття теми.

➤ Визнаючи ґрунтовність здійсненого здобувачем історіографічного аналізу, вважаємо за доцільне звернути увагу на необхідність ширшого залучення доробок іноземних науковців для забезпечення вищого рівня репрезентативності та компаративності дослідження, а також простеження зміни підходів до вивчення відносин Україна-НАТО за хронологічним та територіальним принципом.

➤ Параграф 2.1. перевантажений висвітленням трансформаційних процесів у радянських республіках напередодні дезінтеграції СРСР.

➤ Зосереджуючись на аналізі відносин Україна-НАТО, автор, характеризуючи окремі періоди, не достатньо враховує роль двосторонніх міждержавних відносин між Україною і США, які є ключовими бенефіціарами Альянсу, а також зовнішньополітичні стратегії Вашингтона, зокрема вплив “перезавантаження” відносин між США і РФ за Б. Обама на євроатлантичні прагнення нашої держави.

➤ Обґрунтування ролі України як “східного щита” Альянсу подекуди супроводжується певними гіперболізаціями геополітичного потенціалу нашої держави, це обумовлюється не стільки відсутністю аргументів, скільки спробою надати відповідь, чи потрібен цей щит НАТО, особливо його членам, які не належать до східного флангу.

Висловлені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер і суттєво не применшують наукової та практичної цінності дисертації, яка характеризується самостійністю, системним і комплексним осмисленням проблеми дослідження та науковою достовірністю одержаних результатів.

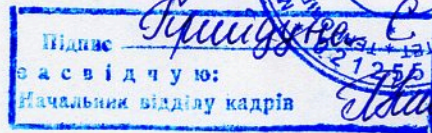
Загальний висновок. Загалом дисертаційне дослідження Володимира Владики “Україна–НАТО: Історико-політичний аспект співпраці (1991–2022)” повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40 “Про затвердження Вимог до оформлення дисертації” (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН №759 від

31.05.2019 р.) та Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії” (в редакції Постанови КМУ №507 від 03.05.2024 р., а її автор Володимир Владика заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальність 032 Історія та археологія.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Степан ПРИЙДУН

Степан Прийдун